

SÁGA JEDNOHO STOLETÍ – DÍL DRUHÝ

Carmen Kornová

PROSTOR



*Konec
starých časů*

Carmen Kornová
Konec starých časů

PROSTOR | PRAHA | 2020

Originally published under the title ZEITEN DES AUFBRUCHS

Copyright © 2017 by Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg

Czech edition © PROSTOR, 2020

Translation © Zlata Kufnerová, 2020

ISBN 978-80-7260-456-2

BŘEZEN 1949

Psí štěkot zněl z takové blízkosti, že Theo přistoupil k oknu a podíval se do zahrady. Tam nebylo po jaru ani potuchy, měli za sebou ledovou zimu a první březnové dny cestu k jaru dosud nenašly. Jen vrabci cvrlikali v holém javoru a nenechali se rušit ani hlubokým psím hlasem.

Rušila snad *jeho*? Doga patřila sousedům, kteří se počátkem roku nastěhovali do vedlejšího domu. Příjemní lidé, příbuzní zesnulého předchozího majitele. V těchhle dobách bylo velké štěstí, když měl člověk nad hlavou téměř nepoškozenou střechu. Štěstí pro něj. Pro Hennyina syna Klause, který u něho žil. I pro rodinu odvedle.

Ne. Thea Ungera nerušil štěkot, i když dosud se žádnými psy nikdy nežil, ani ve venkovském Duvenstedtu, kde vyrůstal, ani v letech manželství s Elisabeth tady v Körnerově ulici poblíž Alstery. Přitom by se nějaký elegantní pes k ženě, s níž byl ženatý čtyřicet let, velice hodil.

Opakovaně se zabýval myšlenkou, že vůbec není pozdě na nové začátky, proč si tedy nevzít do domu trochu rozruchu a štěkotu? Vždyť právě ticho bylo tím, co Thea rušilo. To se pak dovnitř vplížily stíny a vyprávěly o těch, kteří zde už nebyli.

Nyní však vnikl do tohoto odpoledne další nápadný zvuk. Vysoké zatroubení automobilu, takřka fanfára. Theo odstavil sklenku na stůl vedle koženého křesla. Na chodbě potkal Klause, který sešel ze svého pokoje v horním poschodí, aby otevřel domovní dveře. „Senační fáro,“ prohodil Klaus. „Jen se na něj podívej. Právě zastavilo před námi.“

Když Theo uviděl z auta vystupovat Garutiho, sotva věřil

vlastním očím. Alessandro Garuti zestárl jako oni všichni, ale přesto to byl stále ještě onen důvěrně známý vynikající zjev.

„*La brava*,“ řekl Garuti a pohladil kryt motoru staré alfy romeo, která ho dopravila ze San Rema přes Nice, Lyon a Alsasko až do Hamburku.

„*Una sorpresa*.“ Celý rozesmátý došel k Theovi a objal ho. Také Ital konstatoval, že se jeho starý přítel sotva změnil, bylo to jejich první poválečné setkání. Připadalo mu však nezvyklé nevidět vedle Thea stát Elisabeth. I když Garuti z telefonátů dávno věděl, že Thea opustila již v létě 1945 a odešla s jedním anglickým kapitánem do Bristolu.

Nyní stál vedle Thea mladý muž, díky němuž jeho přítel nežil tak osaměle. Klaus. Velice krátké a rázné jméno. Alessandro Garuti miloval němčinu, ale občas mu připadala poněkud jednoslabičná. Rodolfo mu znělo, jako by je zaspíval. Rudi. Jeho syn a dědic.

Garuti vstoupil do jednopatrové městské vily s vikýřovými okny a s růžovým loubím u vchodu. Jak bylo příjemné to všechno znovu vidět. Minulý rok dosáhl sedmdesátky a doufal, že bude žít ještě dlouho, aby si užil mír. Teprve v roce 1940 se dozvěděl, že je otcem už dávno dospělého syna. Rudi válku přežil, byl však ještě *prigioniero di guerra* a seděl v ruském zajetí v táboře na Urale. Kéž by se už konečně vrátil.

„To je skutečně překvapení, Alessandro. Očekávali jsme tě až v květnu, ne teď v chladném předjaří,“ prohodil Theo, když ve třech vstoupili do salonu.

„Já jsem to déle prostě nevydržel. Z Německa se mi možná podaří navázat kontakt s Rudim.“

Theo Unger si říkal, že si penzionovaný diplomat a bývalý kulturní atašé italského vyslanectví v Berlíně dělá příliš velké naděje, mlčel však a místo toho na uvítanou naléval dobře temperované lehké červené víno od řeky Áry.

K smutným pravdám dospívají dost brzy. Také Rudiho žena Käthe a její matka Anna jsou od konce války nezvěstné. Byly dny, kdy se Theo obával, že se Henny mylila, když se domnívala, že na Silvestra loňského roku zahlédla svou přítelkyni za oknem tramvaje linky 18. Käthe totiž nebyla k nalezení.

„Tak vy máte psa,“ prohodil Alessandro Garuti, který přešel k oknu a díval se do zadní zahrady.

Theo a Klaus přistoupili blíž a nestačili se divit. Doga tam stála na jednom záhoně a vrtěla ocasem. Dokázala snad přeskočit přes ty vysoké keře?

„Goliáši,“ ozval se hlas ze sousední zahrady.

Pes se na ně ještě jednou ohlédl a vydal se na zpáteční cestu keři zimostrázu. Vypadalo to, že si tam Goliáš vybudoval trvalý průchod.

„*Il cane ha sorriso*,“ řekl Garuti. Ten pes se usmíval.

Henny měla tuto březnovou neděli službu na porodním sále. Dnes se rodili samí chlapci, jeden z divů poválečné přírody. Mužské pokolení se ze všech sil snažilo nahradit velké ztráty, které utrpělo na bitevních polích všech zemí.

Henny Lührová vložila maličkého do matčiny náruče. První seznámení, než se novorozenec dostal do místnosti pro kojence. V těchto okamžicích bývaly ženy často příliš vyčerpané, ale mnohé nechtěly človíčka, kterého právě přivedly na svět, vůbec vrátit. Domácí porod sice vytvářel důvěru mezi oběma stranami mnohem rychleji, ale skrýval také větší rizika.

Její matka Else ji porodila ještě doma, Hennyinu otci tenkrát v kuchyni samým rozčilením vypadla z ruky cukřenka. „Tak to bude holka,“ řekla porodní bába a vzala z kamen hrnc s horkou vodou. Hennyina dcera Marike přišla naproti tomu na svět v roce 1922 na klinice Finkenau, jejíž porodnice měla již tehdy výbornou pověst. A také Klaus se o devět let později narodil zde. Teď však přicházela na svět nová poválečná generace, již – doufejme – čekal vstup do trvale mírových časů.

Henny krátce pohlédla na velké hodiny na stěně porodního sálu. Směna jí brzy skončí, a pak bude moct vzít bramborový salát z ledničky v kuchyňce sesterny a odjet ke Klausovi a Theovi. Žádná oklika přes Schubertovu ulici, kde opět žila u matky od chvíle, kdy byl její vlastní byt zničen za noci plných náletů v červenci 1943. Kdyby se tam na chvíli zastavila, Else by si zase stěžovala, že s ní nechce strávit večer.

Sedmnáctiletý Klaus měl vlastní pokoj v Theově domě. Theo

by byl rád, kdyby se také Henny hned přistěhovala, jenže ona nechtěla aspoň jednou v životě nic uspěchat. Vždyť všechno probíhalo až příliš rychle. Především láska.

Viděla, že Gisela bere novorozeného chlapce, aby ho odnesla do pokoje kojenců. Plodové lůžko vyšlo už po deseti minutách, komplikace se daly sotva očekávat, ale aby měla Henny úplnou jistotu, bude Gisela matku ještě půldruhé hodiny sledovat. Tato mladá porodní asistentka Henny čímsi připomínala její kamarádku Käthe, i když měla Gisela Suhrová poněkud narudlé blond vlasy a také pihy. Podobala se jí nejspíš tím, že byla taky zřeštěná. „Chodící odmluva“, tak nazval před mnoha lety mladý doktor Unger Käthe, když se začínala společně s Henny učit porodní asistentkou na klinice Finkenau.

Včera zahlédla, jak Gisela nechala ve své nákupní tašce zmizet kus mýdla značky Sunlicht. Mýdlo bylo přece majetkem kliniky, jenže Gisela si zřejmě nevšimla, že ji někdo pozoruje.

Käthe dříve kradla nahoře v kuchyňce soukromého oddělení čokoládové vložky a malé balíčky s porcí másla. Henny o tom celá léta věděla, a přesto mlčela.

Ne. Na Silvestra se nemýlila. I když si to Theo stále myslel. Käthe v té tramvaji byla a setkaly se očima. Jenže Henny nestihla do vozu nastoupit, ten okamžik byl příliš překvapivý a znamená k odjezdu už dávno zaznělo; dodnes jí to zvonění zní v uších. Bezmocný běh za tramvají po mokrých kočičích hlavách, ale vůz linky 18 už Mundsburský most opustil.

„Halucinace,“ namítal Theo. „Halucinace vzniklá z naděje.“ Ale Henny stále ještě viděla úlek v Kätiných očích. Nejednalo se o žádný smyslový klam. Proč se její přítelkyně lekla, když se konečně zase jednou viděly? Od svých sedmi let se vzájemně provázely životem. Proč za ní Käthe po tom nečekaném setkání nepřišla? Proč se skrývá? V celém Hamburku nebylo po Käthe ani stopy.

Mezitím uplynuly leden, únor a třináct dní března. Myšlenka, že Käthe přežila nejen Neuengamme, ale po evakuaci koncentračního tábora také pochody smrti, zpočátku v Henny vyvolala úchvatný pocit štěstí. Nyní se však ozýval jen zmatek a také předtucha, kterou si nechtěla připouštět.

Dveře se otevřely, Gisela se vracela s doktorem Geertsem do porodního sálu.

„Můžu vás svézt, Henny? Jedu do Winterhude a mohl bych vás vysadit na rohu Körnerovy ulice.“ Geerts tu působil již dlouho, téměř tak dlouho jako Theo, který už celá léta patřil k vedoucím lékařům, i když měl zřejmě malou šanci stát se šéfem kliniky. Možná proto, že nevěřil na hierarchie.

„Odkud víte, že chci právě tam?“ zeptala se Henny.

„To je jen takové tušení,“ odpověděl Geerts s úsměvem.

Hennyina tvář ve studeném větru zčervenala, třebaže pěší cesta k Theovu domu byla krátká. Kdyby neabsolvovala větší část cesty v Geertsově novém fordu, zanechalo by toto předjaří v jejích řasách jinovatku. Klaus ji uvítal u dveří a vzal od ní klíče. „Máme hosta, mami,“ hlásil. „Z Itálie přijel Alessandro Garuti.“ A tu už vstoupil do chodby Theo, pomohl Henny z kabátu, vzal ji za ruku a dovedl do salonu. Garuti vstal a přešel k ní.

Je to poněkud trapný okamžik, když je člověk zcela překvapivě představen velkému ctiteli první Theovy manželky, vždyť Elisabeth měla proti ní mnohem větší lesk a eleganci. Distingovaný *signor* Garuti, který tu před Henny stál, však byl Rudiho otec a tchán jeho Käthe, a to ji zbavovalo rozpaků.

Elisabetinu ruku by byl nejspíš políbil, ale Henny byla ráda, že tu její pouze pevně stiskl a potřásl jí. Srdečné a vřelé přijetí. Hned měla pocit, že je Alessandro Garuti přitažlivý, Garuti, který jí tolik připomínal Rudiho. Kéž by taky ten byl zase s nimi.

Když se pak posadili ke stolu a jedli, vzápětí přišla řeč na Rudiho, Käthe a Annu. O letmém setkání onoho časného silvestrovského večera Garuti věděl.

„Předpokládám, že jste neopomněli žádné oficiální místo v tomto městě,“ řekl a vzpomínal na den, kdy navštívil matriku hamburské čtvrti Neustadt, aby si prohlédl rejstřík porodů ročníku 1900, a dozvěděl se tak o narození svého syna – a také o úmrtí Rudiho matky Therese.

„Oběhli jsme všechny místní úřady,“ ujistil ho Klaus.

„Nikde není hlášena. Ani v okolí Hamburku,“ dodal Theo.

„A proto si taky nemohla vyzvedávat žádné potravinové lístky,“ připomněla Henny. Jak by tak mohla Käthe přežít?

Každý mlčky hleděl do svého talíře.

„Käthe byla v tramvaji.“ Hennyin hlas zněl jako zapřísahání.

„Je vůbec momentálním velitelem města Hamburku Henry Vaughan Berry?“ zeptal se Garuti.

„Ty ho znáš?“ Theo se na Garutiho překvapeně podíval.

„Jeden můj starý přítel s ním studoval v Cambridgi. To bylo ještě před první válkou, ale dlouho spolu zůstali ve spojení.“

„Co by měl Berry asi vědět?“ zajímal se Klaus.

„*Paglie*,“ povzdechl si Garuti. „Nic než stébla.“

Else Godhusenová si ten tip přečetla v *Kluge Hausfrau*, Chytré hospodyni, plátku, který jí obchodník přistrčil přes prodejní pult. Nic nestál a byly v něm samé zajímavé věci. Taky rada, jak lze překonat osamělost, když člověk sedí večer doma sám.

Prostě se chovat, jako kdyby měl přijít na návštěvu čínský císař. Upravit se. Přes voskované plátno natáhnout ubrus. Pak vzít k svátečnímu nádobí jednu z broušených sklenek. Pozvednout sklenku s rýnským vínem za čtyři marky pětadevadesát a sníst ruské vejce se lžičkou kaviárové náhražky.

A člověk sedí sám, říká si Else a zlobila se kvůli majonéze na své hedvábné halence. Nepomáhalo ani rádio, které by si člověk měl zapnout, a dokonce ani pestrý večer v Severozápadním německém rozhlase. I když to vysílání vytvořil Thies, manžel její vnučky Marike.

Nyní jí bylo jedenasedmdesát a už čtyřiatřicet let byla vdovou. Válečnou vdovou. Těch teď bylo zase hodně, a tentokrát kromě toho i válečných nevěst. Takové hloupé slovo. Jako kdyby se chtěly provdat za válku, nikoli za Angličana nebo Američana.

Else vstala a vzala ze skříňky mýdlo. Nejlepší bude, když si halenku svlékne a vezme si zástěru. Ty další tipy z *Chytré hospodyně* byly užitečnější. Dubová kůra proti omrzlinám. Nebo návod na košili pro chlapce. Ale na uvedené míry byl teď Klaus moc velký.

Bylo už dlouho po desáté, a Henny pořád nikde. Ten doktor Unger je fajnový pán, ale poměr, který ti dva mají, se nedá nazvat slušným. Dříve se lidé hned vzali. Ani od Henny se jí

to nelíbí. To, že Klaus bydlel u doktora, místo aby spal u ní na skládacím lehátku v obývacím pokoji, bylo určitě dobré a pěkné, a Klaus se taky od chvíle, kdy měl vlastní pokoj, mnohem líp učil. Jenže rodina má být přece pospolu, vždyť mnozí jiní přebývají ve sklepních doupatech, kde táhne, a taky to vydrží.

Else Godhusenová drhla mastnou skvrnu a byla při tom čím dál nevrlejší. Možná by pomohl koňak. Ale ne té halence, ta už brzy visela mokrá na ramínku. Else odešla do obývacího pokoje a vzala ze skříně koňakovou sklenku, příjemné ovzduší tohoto večera se nemělo zcela vytratit. Nalila si jaksepatří a vrátila se ke kuchyňskému stolu.

Kde jen ta Käthe je, Henny ji přece viděla. V bytě Laboeových teď žila rodina, která přišla o byt po náletu. Ženy-uprchlice už odtáhly dál. Else vrtěla hlavou. Napadal ji už jen Ernst, muž, s nímž se Henny rozvedla. Taky taková novota. Rozvod.

Proč se ta Käthe neohlásí? Ví přece, kde může Henny hledat. Else si nalila ještě sklenku koňaku.

A tu jí před očima vyvstal obrázek z ledna 1945, jak stál Ernst u okna a neustále se díval naproti k Laboeovým. Jenže jak by to mělo souviset s Kätinou nepřítomností?

Symfonie hrůzy v prvních dnech evakuace z tábora. Chladné hlasy příslušníků SS. *Hodte sebou, pakáži proklatá*. Výstřely z pistole. Šourání bot těch, kdo ještě měli boty, často jen kusy dřeva pevně přivázané k noze. Postupné umlkání zbědovaných během tohoto pochodu.

Za nekonečných nocí viděla Käthe před sebou silnici jako dlouhou šedivou stuhu beznaděje. Zůstaly tam poslední síly, její duše potom už sotva existovala.

A přesto se jí podařilo se z této strašidelné družiny vzdálit. Vklouzla do příkopu u silnice, schovala se ve křoví, aby se později, když se průvod vězňů na své cestě do záchytného tábora Sandbostel už dostatečně vzdálil, ve tmě doplížila k boudě, která stála osamělá v pusté krajině.

Pokus o přežití. Kdesi mezi Hamburkem a Brémami.

Käthe se zasmála chabým chraplavým smíchem, kterému přivykla. Proč se celý ten přízrak dnes večer znovu objevil?

Protože přišla o práci, doktor byl odhalen a zatčen? Lékař, který pomáhal ženám zbavit se nechtěných dětí. Jméno své asistentky neprozradil. Ještě ne.

Od porodní asistentky k pomocnici andělíčkáře. Rudi. Kdybys to věděl, obracel by ses v hrobě. Jenže kde je pohřbený? Někde v Rusku? Před branami Berlína? Naděje, že by byl ještě naživu, si nedělala. Na jaře 1948 se ještě jednou obrátila na vyhledávací službu. Tam však o něm neměli žádné informace. Jen se překvapeně dívali, že Käthe tam nechtěla nechat své jméno ani adresu. Žádné iluze. Z iluzí člověk jen onemocní.

Ne. Rudi už nežije.

I když seděla v zahradním domku sama, rozmáchla se ke gestu, kterým by to podtrhla. Šálek se zbytkem kávové náhražky přitom Käthe smetla ze stolu. Střepey jen shrnula nohou. Nesbírat žádné střepey. Zranění není čím lepit ani léčit.

Hennyina tvář za oknem tramvaje. Co dělala na Silvestra na mostě? Vzpomínala na Luda, kterého tam přejeli? Měla přece Ernsta, s tím byla jistě někde v suchu. Ernst, ten udavač. Henny o tom věděla. Od ledna 1945 si tohle Käthe říkala pro sebe, jako kdyby tato slova byla modlitebními korálky.

„S tebou jsem hotová, Henny.“ Nahlas to vyslovila ve své chatce. Hlasitě a sama. Jen nedovolit, aby se vzedmula touha. Po Rudim a Anně – a už vůbec ne po Henny.

Käthe vstala a oblékla si druhý svetr. Jak je ten březzen studený. Ale i ten přežije. Přežívat zimu uměla dobře.

Nejprve bydlela na jednom říčním člunu, který kotvil u Dove Elbe, jednoho z hamburských ramen Labe. Byl to spíš vrak než jisté obydlí. Zdálo se, že člun nepatří nikomu, možná se jej jeho majitel vzdal nebo byl už dávno mrtvý. Je ironií osudu, že koncentrační tábor Neuengamme byl tak blízko. Skoro nadosah.

„Viděla jsem tvou prádelní šňůru,“ řekla žena, která na počátku Kätiny první hamburské zimy stála na bažinaté louce u břehu. „Měla bych pro tebe něco lepšího. K bydlení, myslím.“

„Proč právě pro mě?“ ptala se Käthe, když ji žena vedla k zahradnímu domku. Nedaleko od člunu, ve čtvrti Moorfleet.

„Protože já se teď stěhuju k Helmutovi,“ vysvětlila žena. „Ale ty mi drž tu chatu obsazenou, kdyby to náhodou nevyšlo.“

Nevypadáš na to, že bys člověka podvedla.“ Poté už Käthe o té ženě, která si říkala Kitty, nic neslyšela.

A teď chytli doktora při činu. Znamenalo to vězení a odnětí povolení působit jako lékař. A s těmi sáčky, v nichž pro sebe vždycky našla bankovky, byl taky konec.

Käthe neměla tušení, jak by to mělo jít dál. Možná prostě skoncovat se životem.

Naposled hovořil s Elisabeth začátkem ledna, popřál jí šťastný nový rok, pověděl jí o Hennyině zážitku na mostě. Proč se mu stále ještě pokaždé ve chvíli, kdy se uskutečnil rozhovor s Bristolem, rozbušilo srdce? Jejich vztah přece už dávno přešel v nezávazné přátelství.

„Něco nového o Käthe a Rudim?“ ptala se Elisabeth.

„Ne,“ odpověděl Theo. „A jak se vede vám?“

„Velmi dobře. Užíváme si, že máme Jacka.“

Jacka? „Kdo je Jack?“ zeptal se.

„Oh sorry, Theo. Zapomněla jsem se o tom zmínit. Jack k nám přišel v únoru. Je to foxteriér.“

Co mu chtěli všichni ti psi říct? Vůbec nebylo nutné pořizovat si vlastního. Goliáš, ta doga, ráno zase jednou navštívil jeho zahradu.

„Tak foxteriér,“ řekl Theo. Myslel by si, že se k Elisabeth hodí spíše ratlík. Útlý, s dlouhými údy. „Proč jsi během našeho manželství nikdy neřekla, že bys měla ráda psa?“

„V Anglii je to mnohem běžnější. A kromě toho jsme ty a já nežili v časech, kdy by se rodina zvětšovala.“

Ano, to má pravdu. Skutečnost, že Elisabeth byla závislá na tom, aby nad sebou cítila Theovu árijskou ochrannou ruku, jejich manželství spíš škodila.

„Alessandro je v Hamburku,“ řekl Theo. „Doufá, že odtud snáz naváže kontakt s Rudim.“

„Naznačil to při našem posledním rozhovoru.“

Ti dva byli tedy ve spojení, ale o tom se Garuti nezmínil. Možná to pro něj byla samozřejmost.

„Srdečně ho ode mě pozdravuj,“ požádala Elisabeth. „*Poor Alessandro. I hope so much that both of them will return.*“

Bylo vzácné, že vypustila z úst takovou větu. Ovšem Elisabeth Bernardová, rozvedená Ungerová, prostě začínala být Angličankou.

„Lituješ toho, tati?“

„Ani za mák,“ odpověděl Joachim Stein a láskyplně se na svou dceru podíval.

Bylo mu jedenaosmdesát, a přesto našel odvahu, aby dům v kolínské Rautenstrauchstrasse předal do jiných rukou. Prodej z něho udělal zámožného muže, když nyní německá marka zajistila stabilní měnu.

„A ty chceš své peníze skutečně vrazit do našeho knihkupectví?“

„Co se to s tebou děje, Louise? Jsi přece jinak velká mecenáška. V dávání, stejně jako v braní,“ rozesmál se.

Louise si prohlížela profil svého otce, impozantní nos, jehož velikost po něm zdělila. Vypadal jako starý Říman, ač Kolíňan už po mnoho generací. Byl téměř bez vlasů, díky čemuž jeho hlava vypadala ještě výraznější. Vzpřímený jako svíčka stál Stein u balustrády Lombardského mostu a díval se naproti k promenádě Jungfernstieg. Na okamžik vypadal smutně.

Joachim Stein přitom vůbec nemyslel na dům v Lindenthalu, v němž žil dlouho se svou ženou Grete. Nemyslel ani na to, že Grete přišla o život při jednom z náletů na Kolín. Viděl jen, že příliš mnoho z tohoto světa stále ještě leží v troskách. Tím líp, že také sám při obnově pomáhá.

„Dělá mi starost, že nemyslíš dost na sebe.“

„To, co tady dělám, je ryzí egoismus,“ namítl Stein.

Linu, Louisinu dlouholetou životní družku, měl ze srdce rád. Taky Momme, jejich obchodní partner, se mu líbil. Vše hovořilo pro to, aby vstoupil jako mecenáš do knihkupectví Landmann, které by tím znovu povstalo, větší a modernější, v domě poškozeném válkou na Husím trhu. Nevyčítala snad Grete dost často svému muži, profesoru filozofie, že sedí ve věži ze slonové kosti? Teď byl Joachim Stein přímo v centru života.

Malý byt v Hartungstrasse, ležící mezi čtvrtí Grindelviertel a ulicí Rothenbaumchaussee, už důvěrně znal, zničený

Hamburk mu nebyl o nic cizejší než jeho vybombardované rodné město.

„Je příliš pozdě na nové začátky, Jo,“ řekl mu jeho starý přítel a domácí lékař. Ale co.

„Pořídít čtecí stolky,“ radil Louisin otec, „k nimž se zákazníci mohou uchýlit při první četbě jako v knihovně.“

„Na to chybí místo,“ namítla Louise.

„Tak stojací pulty. Jako v posluchárně.“

To není špatný nápad. Uvidíme, co tomu řeknou Lina a Momme. Nějaký inventář možná ještě zbýval ve sklepích škol, z nichž zdaleka ne všechny dokázalo město obnovit.

Louise však tušila, co na to Lina řekne. Jen nic starého. Možná dokonce ještě ohořelého. Lina toužila po vykročení do nového. Považovala za správné, když se prázdné stěny domů strhávaly a místo nich se tam stavěly nudné domy s cihlovou fasádou.

Stojící průčelí domů v ulici Immenhof mohla chvátajícího chodce snadno pomýlit. Hned tady za rohem dříve bydlela Linina švagrová Henny. Na balkonech ještě stála košťata. Železná zábradlí, na nich zaschlá zeleň – klematis, břečťan. A za nimi všechno prázdné. Opravdu se ty domy nedaly zachránit? Nové za starými zdmi?

Louise se divila sama sobě. Že právě ona dává přednost zachování toho, co bylo. Přitom se k minulému nikdy nepoutala.

„A teď si vypijeme koktejl,“ navrhl Joachim Stein a přestal se rukama opírat o balustrádu Lombardského mostu. „Nebo jsi tomu odvykla?“

„Ani za mák,“ přiznala Louise.

„A kde tedy?“

„Pokud to pro tebe není příliš daleko, tak v Dammtorstrasse ve vinárně L'Arronge.“

„Právě jsem znovuobjevil daleké cesty,“ zažertoval její otec, „na nichž se dá ještě ujít mnoho kroků.“

Momme otevřel krabici a začal vybalovat knihy, dalších čtyřiadvacet výtisků knihy Bastiana Müllera *Za božími zády*. Výrazně autobiografické dílo. Spisovatel byl Mommeho